

Așa cum arătam la începutul dării noastre de seamă, se așteaptă de mult o sinteză istorică a istoriei Ioniei arhaice, întemeiată pe ultimele cercetări filologice și arheologice. Lucrarea lui C. Roebuck nu este însă cartea pe care o aștep-

tăm. Sperăm că ea va fi scrisă totuși, cu toată informația necesară, evident, după publicarea principalelor rezultate ale săpăturilor în curs din orașele Ioniei.

Petre Alexandrescu

GÜNTHER KLAFFENBACH, *Griechische Epigraphik* (« Studienhefte zur Altertumswissenschaft » hersg. von Bruno Snell u. Hartmut Erbse, Heft 6). Göttingen, Vandenhoeck & Rupprecht, 1957, 107 p., in-16°.

O carte de epigrafie greacă se poate scrie într-o sută sau într-o mie de pagini, și nu-i desigur exagerat să se spună că alternativa din urmă prezintă mai puține dificultăți decît prima. Pentru a acumula exemple și a întocmi tablouri comparative e nevoie numai de o bună bibliotecă și de hărnicie, pentru a condensa în cîteva capitole experiența unei vieți de muncă într-un domeniu vast și complex e nevoie de luciditatea și de discernămintul care fac pe adevărații cercetători și pe adevărații profesori. Günther Klaffenbach întrunește într-un grad superlativ aceste calități și broșura a cărei apariție o semnalez reprezintă, din acest punct de vedere, nu numai simpla inițiere într-o disciplină anevoioasă, destinată studenților și începătorilor, dar, într-o măsură poate și mai mare, reflecțiile unui învățat asupra propriei indeletniciri, rodul unei lungi experiențe împărtășite în puține pagini tovarășilor de specialitate.

Sub acest raport, însăși alcătuirea volumușului mi se pare semnificativă, care nu cuprinde decît puține capitole, privind aspectele de căpetenie ale disciplinei epigrafice în ansamblu: după primele trei împărțiri, închinatelor unor probleme generale, alte șase, tratînd aspecte speciale, cu multă sobrietate dar cu o precizie ce nu lasă nimic de dorit. Paragrafele preliminare înfățișează teme ca: definiția și însemnătatea epigrafiei, istoricul studiilor de epigrafie greacă, introducere în bibliografia epigrafică (alte referințe bibliografice, amănunțite, se dau la sfîr-

șitul fiecărui capitol). Cît privește capitolele speciale, sînt închinatelor: originii scrierii grecești, modului de transmitere a inscripțiilor, formei și cuprinsului principalelor categorii de inscripții, limbii, datării, sistemelor de editare a inscripțiilor grecești.

Cum nu poate fi vorba să înfățișez aci punctele de vedere ale autorului în toate aceste probleme (ar fi să reproduc în bună măsură cuprinsul cărții), mă mulțumesc să consemnez punctul lui de vedere într-o chestiune controversată ca aceea a originii alfabetului grec, căreia descoperirile recente din arheologia egeeană și descifrarea linearului B i-au conferit în anii din urmă o arzătoare actualitate.

Fără să excludă o influență indirectă a scrierilor « miceniene » A și B asupra formării alfabetului grec, Klaffenbach, credincios unei tradiții milenare, atribuie principalul merit în elaborarea acestui alfabet înriuririi alfabetului fenician, despre care nu uită să adauge că ni se înfățișează astăzi numai ca *unul* din sistemele de scriere ale semințiilor semite, alături de cele descoperite în zilele noastre la Sinai, Ras Shamra și în alte locuri. După pilda aceluia alfabet fonetic și-au creat grecii pe al lor, într-un punct al lumii egeene unde contactul cu semii era frecvent și anume, după o ipoteză mai plauzibilă decît altele formulate anterior, în Rhodos. Despre vremea realizării acestui uriaș pas înainte pe calea civilizației europene, Klaffenbach crede că începutul sec. al IX-lea ar reprezenta « data cea mai tîrzie » la care ne putem gîndi; cît privește cea mai veche inscripție greacă astăzi cunoscută, aceasta ar fi de văzut într-un text din Atena (Kirchner, *Imagines inscr. Attic.*, pl. I/1).

Pentru epigrafistul începător, dar și pentru cel dispunînd de o oarecare experiență, e evident

că paginile cele mai bogate în învățăminte sînt cele consacrate conținutului și formularului diferitelor categorii de inscripții (cap. VI—IX). Într-o atît de vastă materie, e de la sine înțeles că lipsa de spațiu constituie, cum se spune, un *handicap*. Obligația de a îmbrățișa într-o singură privire toate varietățile de texte epigrafice, cu excepția inscripțiilor funerare și onorifice, a semnăturilor de artiști, a decretelor și a documentelor de eliberare a sclavilor (cărora li se consacră paragrafe speciale) nu putea să

nu comporte inconveniente care au fost semnalate de J. și L. Robert, în *REG*, 71, 1958, p. 179—181. Dar acestea și alte neajunsuri rezultînd dintr-o extremă concizie vor putea fi lesne înlăturate într-o viitoare ediție, întrucîtva sporită, care desigur nu va întîrzia și care ar aduce învățămîntului epigrafiei servicii încă și mai mari decît această primă versiune, în atîtea privințe remarcabilă.

D. M. Pippidi

*Atti del terzo congresso internazionale di epigrafia greca e latina*. Roma, «L'Erma» di Bretschneider, 1959, LVI—469 p., 51 pl.

După I-ul Congres Internațional de Epigrafie greacă și latină, organizat la Amsterdam în 1938; după cel de-al II-lea, întrunit la Paris în 1952, al III-lea și-a desfășurat lucrările la Roma între 4 și 8 septembrie 1957, sub președinția lui Vincenzo Arangio-Ruiz și cu participarea a foarte numeroși specialiști din lumea întreagă.

Cîtă vreme țelul exclusiv al Congresului de la Paris fusese de a oglinzi cu fidelitate stadiul de dezvoltare și problemele studiilor epigrafice la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial (de unde caracterul sistematic al lucrărilor sale, despre care am dat seamă în *SCIV*, IX, 1958, p. 217—219), congresul reunit pe malurile Tibrului a găsit preferabil să se întoarcă la o ordine de zi mai laxă, în cadrul căreia să-și găsească loc înainte de toate preocupările proprii învățaților prezenți, fără altă legătură între comunicările lor decît aceea rezultînd din natura documentelor studiate. Motivele acestei reveniri la modul tradițional de organizare a congreselor internaționale sînt expuse de Vincenzo Arangio-Ruiz în cuvîntarea-i inaugurală, și ele se reduc în esență la afirmația că referate de felul celor prezentate la Paris nu se pot întocmi decît la intervale de timp apreciabile, oricum nu după o trecere de numai cinci ani. «Ad esso la primavera del 1952 era particolarmente propizia, — scrie d-sa, — distanziandosi dalla data

del I Congresso per ben quattordici anni: anni nei quali la seconda guerra mondiale aveva eliminato per lungo tratto ogni possibilità di comunicazione fra studiosi di nazioni divenute di fatto o di diritto (se di diritto si può parlare) reciprocamente inaccessibili, stroncato nel fiore vite preziose, vietato a molti l'accesso ai luoghi della loro ricerca, dissolto con lo spostamento di tante frontiere politiche lunghe comunioni di lavoro, devastato raccolte di materiali a cui intere generazioni di ricercatori e d'interpreti avevano assiduamente lavorato... Non vorremo certo riservare ai nostri tardi nipoti del 2050 la gioia di procedere ad un nuovo inventario di pari importanza: ma io penso che anche ai più ambiziosi fra i miei ascoltatori parrà evidente che solo ad intervalli di venti o trent'anni possono gli studiosi concedersi simili tappe nel lungo cammino» (p. XVII).

Fără să fie lipsit de greutate, argumentul e departe de a fi totuși convingător. Pentru că, dacă inventare de oarecare interes nu se pot desigur întocmi decît la intervale lungi, nimic nu se opune ca lucrările oricărei reuniuni internaționale să fie orientate spre discutarea unor probleme de bază ale disciplinei respective, — probleme dificile și, tocmai din această pricină, susceptibile a fi dezlegate numai cu participarea activă a cît mai mulți specialiști.

Oricum am judeca însă rostul și metodele de lucru ale congreselor internaționale în fața actuală a dezvoltării științelor istorice și filologice (căci problema nu se reduce, evident, la